

Det är inte bara på potatis det behövs kvalitetskontroll

Datoriseringen i bankerna under 80-talet kommer att leda till ett mycket stort bortfall av arbetstillfällen. Detta är slutsatsen i en nyligen publicerad undersökning, som rönt stor uppmärksamhet i massmedier. Jan Wallander har kritiskt granskat denna undersökning och hävdar att utredarna gjort sig skyldiga till så allvarliga misstag att undersökningen helt saknar värde som underlag för en seriös diskussion.

Det finns företeelser som beskrivs med ord som har en stark positiv laddning. De omnämns därför med vördnad och det är farligt att ifrågasätta dem. Sådana ord är "forskare" och "forskning". Vi är alla medvetna om att vårt ekonomiska framåtskridande i hög grad bygger på forskningens resultat. Det är därför naturligt att vi omger begreppen med stor respekt. Även om vi ogillar vad själva framåtskridandet resulterat i, har vi ändå klart för oss att vill vi förändra samhället måste vi ha en sann kunskap om hur förhållandena ligger till och vilka effekter vi får av olika åtgärder. För detta behöver vi forskare och deras forskningsresultat.

Eftersom jag yrkesmässigt sysslat med forskning i femton år, har jag å andra sidan en ganska klar uppfattning om vilka krav man måste ställa på en viss verksamhet för att den skall förtjäna beteckningen "forskning". Forskningen vill ju ge oss en sann bild av verkligheten

och hur olika företeelser hänger ihop med varandra, dvs vad som händer om det ena eller andra inträffar eller man vidtar åtgärder av ett visst slag. Forskningsarbetet går ut på att göra antaganden (hypoteser) om hur dessa orsaksamband ser ut. Det gäller därefter att med hjälp av inom de olika vetenskaperna utvecklade metoder och tekniker ta reda på om antagandena är falska eller sanna. Man publicerar sedan på lämpligt sätt sina resultat, och det är då av största vikt att mycket noggrant redogöra för hur man burit sig åt, vilka grundmaterial man har använt sig av, hur man kommit tillrätta med eventuella felkällor, hur man räknat m m dylikt.

Detta är viktigt både för att man därigenom tvingas kontrollera sig själv och därför att på så sätt de som skall använda sig av forskningsresultaten får en möjlighet att bilda sig en uppfattning om hur pass pålitliga dessa kan vara.

Allt detta är elementa, som lämpligen bör inläras vid forskarutbildningen vid universitet och högskolor. Vid den utbildningen bör man också lära sig att det gäller att ständigt vara på sin vakt mot egna värderingar och miljöinflytanden så att man inte låter dessa färga framställningen. Helt kommer man naturligtvis

Fil dr JAN WALLANDER är styrelseordförande i Handelsbanken. Han har tidigare bla varit chef för Industriens Utredningsinstitut

aldrig ifrån värderingarna, eftersom dessa bla har betydelse för vilka problem man överhuvudtaget intresserar sig för, men det gäller att hela tiden ge akt på sig själv, så att inte egna värderingar och förutfattade meningar påverkar forskningsresultaten.

Det har förefallit mig som om "forskare" under senare år i stigande omfattning har presenterat löst och slarvigt tyckande som verkliga "forskingsresultat". Deras anspråk har godtagits därför att det rört sig om personer som varit försedda med akademiska titlar och som dessutom i sina redogörelser använt sig av en vetenskaplig vokabulär.

Detta är naturligtvis farligt, eftersom det lätt leder till att resultaten läggs till grund för en seriös diskussion om lämpliga åtgärder för att komma tillrätta med de problem, som "resultaten" pekar på. Den diskussionen förs av människor som är experter när det gäller politik, fackliga frågor, företagsledning och dylikt men vanligen inte expertis när det gäller forskningsteknik. De utgår helt naturligt ifrån att "forskarna" har levererat verkliga "forskingsresultat" och har svårt att inse att det i själva verket rör sig om en produkt som framtrader under falsk varubeteckning. Sådant ser vi mycket allvarligt på i andra sammanhang. Det finns sannerligen all anledning att göra det också ifråga om forskningsprodukter.

Ett slående exempel

Det förefaller mig som om den undersökning rörande "bankernas datorisering under 80-talet" som nyligen publicerats och som väckt stor uppmärksamhet i massmedia, är ett mycket bra exempel på sådan falsk varubeteckning. Undersökningen har gjorts på uppdrag av Dataeffektutredningen och ingår i "det forskningsprogram om tjänsteproduktionens datorisering" som pågår vid Ar-

betslivscentrum (sid 1)¹. Inom Arbetslivscentrum har den utförts av professor Bo Hedberg och Marilyn Mehlmann.

Den anklagelse jag här framför är mycket allvarlig och jag måste givetvis därför ge övertygande belägg för den. Detta skulle egentligen kräva en fullständig genomgång av hela texten av den typ som man gör i akademiska sammanhang, och där jag fick tillfälle att sida för sida visa på ogrundade uppgifter, motstridiga uttalanden, slarvig behandling av grundmaterialet osv, osv. Det skulle emellertid föra alldeles för långt. Jag skall därför begränsa mig till att ta några exempel, som jag hoppas skall kunna övertyga läsaren om att jag inte framför så grava beskyllningar utan goda skäl.

Undersökningens huvudresultat

I sin sammanfattning (sid 3) säger författarna att de inriktat sig på att studera

"arbetsmängden och försökt svara på frågan: hur mycket arbete kommer bankerna att ge 1990 jämfört med 1980? Beräkningarna stannar på en rationaliseringseffekt som innebär en minskning av arbetsvolymen enligt punkt A (avser just rationaliseringseffekten) med ungefär 30–35%. Denna minskning motsvarar storleksordningen 10 000 heltidstjänster eller, med dagens fördelning av deltids- respektive heltidsarbete, uppemot 11 000 arbetstillfällen. Nya tjänster enligt punkt B (avser satsning på personalutbildning och nya tjänster) har med stor osäkerhetsmarginal beräknats till 2–3 000 nya heltidstjänster."

De här resultaten kommer författarna fram till mot bakgrund av en prognos över volymutvecklingen i bankväsendet under 80-talet och att de datoriseringsplaner förverkligas, som de anger att

¹ Bankernas datorisering under 80-talet – investeringar, planer och visioner, Arbetslivscentrum 1980: 25.

bankerna för närvarande har. Den faktiska utvecklingen kan sedan enligt utredarna avvika från detta på grund av att bankerna tar på sig av författarna ej förutsedda nya tjänster, att man förkortar arbetstiden, sänker effektiviteten eller dylikt. (Se författarnas inlägg i Dagens Industri av den 9/10 1980).

Hur kan man då veta någonting om detta?

För att man skall kunna göra ett uttalande av ovan citerat slag måste man uppenbarligen inte bara göra en bedömning av hur mycket datorisering det verkligen blir och vilka volymer bankerna skall hantera utan också hur en viss datorisering påverkar behovet av mänsklig arbetskraft. Ett sätt att närma sig problemet är givetvis att studera vilka effekter på sysselsättningen man har fått av den datorisering som faktiskt är genomförd. Det bör kunna ge en viss grund att stå på.

Nu förhåller det sig så att det har skett en mycket omfattande datorisering inom bankväsendet under 60- och 70-talet. Här finns alltså ett material som man kan studera. Så har också Hedberg och Mehlmann resonerat, och de har ägnat en del av sin rapport åt att studera utvecklingen under 70-talet.

De resultat som de därvid kommit till sammanfattar de på följande sätt:

”Första hälften av 70-talet såg en kraftig investering i teknik – mellan en fördubbling och en tredubbling på fem år – men under samma period fördubblades bankernas verksamhet. Resultatet ur arbetsmarknadssynpunkt blev en blygsam ökning i antalet anställda – ca 25% över samma period” (sid 13).

Här sägs alltså att vi under början av 70-talet upplevde en mycket kraftig ökning av bankernas verksamhet samtidigt med en kraftig datorisering, och detta

ledde då till att vi sas kunde klara oss med en ”blygsam” ökning av antalet anställda.

Den här bilden stämmer bra med författarnas uppfattning om vad som skall hända under 80-talet, eftersom de då räknar med en fortsatt kraftig datorisering, men däremot endast med en ”relativt blygsam volymökning”, som ställer ”ganska små kapacitetskrav på bankerna” (sid 9). Under sådana omständigheter är det logiskt att antalet anställda skall gå ned, om inget annat inträffar. Det är därför mycket intressant och ganska avgörande om den bild, som författarna har av utvecklingen under 70-talet, är riktig eller inte.

Jag satte mig därför ner och försökte ta reda på vad författarna grundade sin uppfattning på. Det visade sig då – och detta är allvarligt – att det i rapporten saknas ordentliga uppgifter om hur man har kommit fram till sina slutsatser. I de flesta fall finns det inga konkreta uppgifter alls.

Jag försökte därför att sas räkna baklänges på basis av de uppgifter som jag vet finns tillgängliga och som jag därför trodde att författarna använt sig av. De resultat jag därvid kom till tedde sig så uppseendeväckande, att jag bad att få träffa författarna för att höra vad det egentligen är för material som ligger till grund för deras uttalanden. Jag har sålunda träffat Bo Hedberg vid ett tillfälle och Marilyn Mehlmann vid ett tillfälle.

Min redogörelse nedan baserar sig därför dels på vad som faktiskt står i rapporten, dels på vad författarna har uppgivit. Tyvärr visade det sig dock att de i många fall hade svårt att påminna sig hur de hade burit sig åt och hänvisade till varandra eller lämnade motstridiga uppgifter.

Det ovan citerade uttalandet om utvecklingen under 70-talet bygger på att man har ställt samman tre variabler.

– Mängden datorisering

- Arbetsvolymen (mätt genom "bankernas verksamhet") och
- antalet anställda.

Låt oss nu se hur författarna har kommit fram till de påståenden som de gör.

Mängden datorisering

Mängden datorisering mats som vi sett genom investeringen i teknik, som påstås ha ökat mellan 2 och 3 gånger på 5 år. Den första frågan är givetvis: I jämförelse med vad? Enligt Mehlmann är det i jämförelse med motsvarande investering under 5-årsperioden 1965-70.

Nästa fråga är då: Hur vet man det? Svaret är att de intervjuade har sagt det. När det gäller Handelsbanken har man intervjuat vår datachef Lars-Erik Ohlsson. Eftersom jag har tillgång till utredarnas anteckningar rörande samtalet med honom, kan jag konstatera att i varje fall han inte har uttalat sig om den saken. I själva verket är det så, att det måste vara mycket svårt för någon att göra preciserade uttalanden av den här typen, eftersom det såvitt jag vet inte existerar något material som man kan grunda sådana uttalanden på. Att få fram det skulle kräva mycket omfattande utredningar.

Man frågar sig också vad som egentligen menas med investering i det här sammanhanget. Den totala investeringen består i princip i kostnaden för byggande av lokaler, där man har datamaskinerna, för datautrustningen (hårdvaran) och för programmen (mjukvaran). Som bekant spelar den senare delen av investeringskostnaden (mjukvaran) en dominerande roll i datasammanhang, men ofta redovisas den inte som investering eftersom den utförs av bankens egen personal som ett led i det löpande arbetet. På min fråga om de intervjuade experterna hade tagit med den delen av investeringen i sina uppskattningar, fick jag svaret "att man hoppades det".

I själva verket är det svårt att komma

till någon annan slutsats än att uttalandet i texten baserar sig på lösa förmodanden av icke närmare definierade personer som svar på en av allt att döma inte särskilt preciserad fråga.

Antalet anställda

Att fastställa storleken av investeringarna är naturligtvis inte så enkelt. Däremot borde det vara enklare att fastställa utvecklingen av antalet anställda under den gångna perioden.

Enligt citatet så skulle dessa ha ökat med 25 procent under första hälften av 70-talet. Denna ökning framställs som "blygsam". Å andra sidan förefaller det raskt marscherat med en så kraftig ökning på fem år. Den ena av författarna uppger att siffran i själva verket avser hela tioårsperioden. I så fall hänger den emellertid inte ihop med vad som i övrigt sägs i stycket, även om själva ökningen då ter sig mindre otrolig. Enligt Mehlmann menar man i detta sammanhang antalet anställda omräknat till heltidsanställda. En sådan omräkning är rimlig att göra.

Nästa fråga blir från vilken statistik författarna har fått sina uppgifter. Om detta lämnas ingen ordentlig upplysning. I en tabell på sid 12 lämnas emellertid vissa uppgifter om antalet anställda under 70-talet. Den tabellen omfattar emellertid endast åren 1973, 1975 och 1979. Uppgifter om utgångsåret 1969/70 saknas alltså. Som källa för tabellen anges den för Bankernas Arbetsgivareorganisation, BAO, och Svenska Bankmannaförbundet, SBmf, gemensamma statistiken. För 1979 redovisas dessutom uppgifter från SCB:s statistik.

På sid 11 där man börjar redogöra för utvecklingen av antalet anställda under 70-talet talar man vidare om att andelen deltidsanställda ökat från "7% av kåren år 1969 till nästan 30% år 1980". Här liksom i tabellen rör det sig om *hela* antalet anställda.

Hur man gjort omräkningen till heltidsanställda och vilka tal för olika år man därvid kommit till, saknas det uppgifter om. Eftersom de deltidsanställda numera är så många och eftersom andelen ökat så starkt, spelar det givetvis mycket stor roll för resultatet hur man gör omräkningen. I en verklig forskningsrapport är det elementärt att man ordentligt redogör för sådant.

Den som något sysslat med statistik vet, att det är mycket viktigt att man ordentligt sätter sig in i hur statistiken egentligen har kommit till och vad det är som vid olika tidpunkter ingår och inte ingår i uppgifterna. Risker är annars stora att man drar felaktiga slutsatser, eftersom statistiken inte mäter det man tror att den mäter.

Jag har inte haft anledning att närmare sätta mig in i just denna statistik. Genom att ta ett samtal med dem som gör statistiken har jag emellertid kommit underfund med bl a följande.

Uppgifterna till statistiken kommer från de företag som är medlemmar i BAO. Det betyder att medlemskretsen är större vid slutet av perioden än vid dess början. År 1970 var sålunda inte Stockholms Enskilda Bank medlem av BAO. Anslutningsfrekvensen bland sparbankerna har också ökat påtagligt under perioden.

Man är i rapporten intresserad av sambandet mellan volymen bankarbete och mängden anställda som skall utföra detta arbete. PKbanken svarar för en betydande del av den totala bankvolymen. Det därmed förknippade arbetet sköts emellertid i mycket stor utsträckning av personal som arbetar inom postgirot och sitter på postkontoren. Den personalen finns överhuvudtaget inte med i den här statistiken.

Å andra sidan finns det i statistiken numera med en hel del verksamhet som man kanske inte vanligen förknippar med bankverksamhet. Det gäller tex

bankirfirmor, fastighetsbolag knutna till bankerna, Investeringsbanken osv. De här företagen fanns inte med i statistiken 1970. I utredarnas tabell förefaller de vara eliminerade 1979. Motsvarande eliminering tycks emellertid inte ha gjorts för 1975.

Intervjumaterialet baserar sig på uppgifter som kommer bl a från Föreningsbankerna, och dessa ingår därför rimligtvis också i prognosen (se sid 2 och 15). I grundtabellen på sid 12 tycks man emellertid ha uteslutit dem.

Det är också tydligt att om man räknar om antalet anställda med hänsyn till om de arbetar deltid för att på så sätt få en riktigare bild av den totala arbetsmängd som de presterar, måste man givetvis också fundera över om man inte borde göra någon omräkning med hänsyn till att vi under den studerade perioden fått fem veckors semester, pappaledighet, ökad frånvaro och starkt ökad ledighet för studier och facklig verksamhet. Man har också anledning begrunda att i statistiken överhuvudtaget inte ingår personer som arbetar mindre än femton timmar i veckan. Det är i bankverksamhet inte alls ovanligt att man får hjälp av personer som tillfälligt kommer in och klarar arbetstoppar.

Det ovanstående är alltså några exempel på problem och frågor, som man stöter på om man börjar studera grundmaterialet och författarnas behandling av det. Jag är övertygad om att man skulle hitta ytterligare en mängd problem, om man på allvar satte sig ner med frågan på det sätt som man bör göra om man vill uppträda med anspråk på att vara "forskare".

Man skulle då få börja i den ändan att man funderade över vad det är man egentligen vill mäta — hela antalet anställda vid en viss tidpunkt, genomsnitt under året, antalet utförda arbetstimmar eller något annat, vilka verksamheter som borde inkluderas etc. Definitionerna

måste i sin tur hänga ihop med vad det egentligen är för hypoteser man vill pröva.

Som torde ha framgått av det ovanstående finns det i rapporten inte några försök till sådan tankeverksamhet eller en redogörelse för hur man tagit ställning till olika frågor eller till den typ av problem, som jag exemplifierat ovan. Av mina samtal med författarna fick jag närmast det intrycket, att man svävat i lycklig okunnighet om förekomsten av problem av det här slaget.

Som framgår av tabellen kan man heller inte summera rätt. Det rör sig om fel på tusentals personer. En kontroll mot de statistiska källtabellerna visar dessutom, att man inte kan skriva av rätt. Det rör sig också om fel på tusentals personer.

Så här får det naturligtvis inte gå till.

Mätning av volymutvecklingen

Beträffande volymutvecklingen anges att under 70-talets fem första år "bankernas verksamhet" skulle ha fördubblats, alltså ökat med 100 procent. Som framgick av mina samtal och som framgår av vad som står på andra ställen i skriften avser man här att göra ett uttalande rörande ökningen av den totala arbetsvolym som de anställda har att hantera.

Det är väl känt bland samhällsvetenskapliga forskare att det är ett mycket knivigt problem att finna rättvisande volymmått. Jag var därför helt naturligt intresserad av hur man löst det problemet. I texten finns ingen upplysning om detta. Jag fick av författarna svaret att man mätt volymen med hjälp av utvecklingen av bankernas totala balansomslutning i *löpande priser*.

Denna upplysning föreföll mig så uppseendeväckande att jag först hade svårt att tro att det verkligen var sant. Vill man mäta volym får man rimligtvis göra detta i fasta priser.

Jag tog därför reda på hur utveckling-

en av bankernas balansomslutning hade varit under 70-talets fem första år. Det visade sig härvid att omslutningen hade ökat med 78 procent i löpande priser. Det stämde alltså inte riktigt med författarnas uppgift. Det borde ju bli ca 100 procent.

Nu är det så att i siffran för 1975 ingår PKbanken bland affärsbankerna och finns alltså med i deras omslutningssiffra med såväl postbanksrörelsen som postgirot. Detta gällde inte 1970, utan då redovisades dessa volymer i postverkets räkenskaper. Givetvis bor de dock räknas med vid en jämförelse. Det förefaller emellertid som om utredarna inte gjort det. Räknar man för 1970 exkl den gamla postbanksrörelsen, får man nämligen ett ökningstal på 109 procent, vilket alltså stämmer mycket bra med uttalandet i texten.

Så skall man dock givetvis inte göra och dessutom skall man räkna i fasta priser. Gör man det på ett korrekt sätt, får man en ökning på ca 20 procent.

Nu kan man vidare säga att den totala balansomslutningen av flera skal inte är något bra volymmått. Ett viktigt sådant skal är att i denna omslutning ingår bankernas skulder till utländska banker och bankirer. Vid periodens slut rör det sig om mycket stora tal. Ett bättre volymmått torde vara utvecklingen av bankernas inlåning från allmänheten. I fasta priser steg denna för hela bankväsendet med 13 procent under första halvan av 70-talet. För hela 70-talet uppgår stegringen till 15 procent.

Som framgår av det ovanstående har författarna alltså verkligen räknat i löpande priser. Detta bestyrks för övrigt av att när de på sid 9 uttalar sig om volymtillväxten under 80-talet så säger de: "Mot denna bakgrund förefaller det rimligt att räkna med en årlig volymtillväxt i bankerna med 6-8% (exkl räntnett) i löpande penningvärde."

Så här får det naturligtvis inte gå till.

Olycksfall i arbetet?

Någon kan naturligtvis säga sig att det är tänkbart att författarna gripits av en tillfällig blackout, när de skrivit det stycke som jag här uppehållit mig vid. Rapporten i övrigt kanske innehåller värdefulla upplysningar och fakta. Till detta fortjänar då för det första att sägas att vad som står i stycket är vitalt för hela uppläggnings- och rapporten.

Låt oss utgå från att datoriseringen i bankerna under 70-talet har varit omfattande. Allt talar för detta. Låt oss vidare anta att de svårigheter som jag pekat på ovan när det gäller att fastställa antalet anställda antingen i viss utsträckning beaktats av dem som gett författarna statistiken eller också inte påverkar siffrorna särskilt mycket. Vi får alltså då en påtaglig ökning av antalet anställda av storleksordningen 25 procent. Den måste dock sannolikt gälla för hela 10-årsperioden. Låt oss slutligen anta att man på ett rimligt sätt kan mäta volymutvecklingen, av angivna skäl inte med balansomslutningen, men väl med inlåningen som grund. Vi får då en ökning under 10-årsperioden på 15 procent.

Ett sådant resultat skulle kunna tolkas så att datoriseringen i stället för att plocka bort arbetsuppgifter, skapar sådana, eftersom antalet anställda vuxit mer än volymen. I så fall borde man rimligen med all makt driva på datoriseringen, om man vill skapa fler arbetstillfällen.

Jag vill inte för ett ögonblick påstå att det här sättet att se saken är det rätta, men denna tolkning förefaller faktiskt att stämma något bättre med de skröpliga fakta som finns tillgängliga. Men den visar framför allt på vikten av att verkligen ta reda på hur det egentligen ligger till.

Är alltsammans lika galet?

Jag har vid läsningen även skrapat på utredningen på några andra punkter och därvid hela tiden funnit, att under ytan

döljer sig obefintlig eller bristfällig redovisning av grundmaterialet, slarv, oklarhet mm dylikt. Låt mig ta ett exempel till. På sid 17 sammanfattar författarna i en detaljerad tabell vad som enligt deras mening är den tänkbara sysselsättnings-effekten fram till 1990 av de planerade investeringarna i datateknik, allt angivet i heltidstjänster. Den totala effekten blir ett minus på 9930 tjänster.

På efterföljande sidor redovisar däreför författarna bakgrunden till dessa effekter med uppdelning på bildterminaler, uttagsautomater etc. Man gör tex antaganden om hur många automater som skall installeras och vilken effekt dessa har på behovet av kassapersonal. Effektsiffrorna säger man sig ha fått fram genom intervjuer med dataexperter i bankerna, utrustningsleverantörer etc.

Om siffrorna i tabellen på sid 17 säger man (sid 5) att representanter för bankernas ADB-funktioner anser att de "utgör försiktiga skattningar av de förväntade rationaliseringseffekterna", att effektsiffrorna har vuxit fram genom diskussioner med representanter för "bankledning, staber och fackliga funktionärer" och att (sid 6) man som följd av dessa "fått klara bekräftelser på att våra siffror totalt sett är rimliga och realistiska" och att uppfattningarna "i huvudsak delas av de aktörer inom bankerna som haft tillfälle att analysera utvecklingen och tänka framåt".

Det var därför naturligt för mig att ta reda på vilka personer inom Handelsbanken som utredarna haft kontakt med. Det visade sig vara direktor Lars-Erik Ohlsson, som är chef för vår dataverksamhet och hans medarbetare. Någon kontakt med bankledningen har i vårt fall inte ägt rum.

Jag fick av Lars-Erik Ohlsson de minnesanteckningar som utredarna gjort vid sitt samtal med honom och som de bett honom kontrollera samt de övriga uppgifter som han lämnat från sig. Jag kunde

därvid konstatera att uppgifterna för Handelsbanken inte alls stämde med vad som står i utredningen. Lars-Erik hade klart angivit att han trodde att det endast skulle bli "små förändringar" av personalantalet i Handelsbanken som följd av datoriseringen under 80-talet. Detta måste betyda att uppgifterna från övriga banker visade mycket dramatiska nedgångar för att ekvationen skulle gå ihop. Jag bad därför Lars-Erik att ringa runt till de banker, som enligt utredningen lämnat uppgifter, för att höra vad de sagt och vilka tal de fört in i den prognostabell som utredarna bett dem ställa upp. Dessa uppgifter har vi fått. Summerar man dem kan man konstatera, att summan inte alls stämmer med vad som står i utredningen. Förändringen blir närmast plus minus noll, möjligen med någon övervikt för plus.

Jag har personligen ingen uppfattning om vad som kan vara rätt eller fel i dessa beräkningar och är överhuvudtaget skeptisk mot det meningsfulla i dylika framtidsspekulationer. En sak är emellertid säker, och det är att utredarnas framställning på denna punkt är grovt missledande.

Så här kan man fortsätta på punkt efter punkt. Utredarnas spekulationer på sidorna 8 och 9 rörande den ekonomiska utvecklingen under 80-talet och dess inverkan på omfattningen av bankernas rörelse gör tex ett minst sagt egendomligt intryck på en bankekonom.

Så här får det verkligen inte gå till

Det föregående har möjligen blivit lite långt, men eftersom jag framför så allvarliga anklagelser, tyckte jag att jag också hade skyldighet att mer i detalj redovisa några av skälen till min inställning.

Här har alltså Dataeffektutredningen vänt sig till personer, som man haft anledning tro var kompetenta "forskare", eftersom de arbetade inom en halvof-

fentlig forskningsinstitution, som särskilt sysslar med verksamhet inom det här området. Under sådana omständigheter är det naturligt, att såväl utredningen som övriga användare av rapporten antar att arbetet är kompetent utfört. Det har uppenbarligen också massmedia utgått ifrån, eftersom man ägnat rapportens resultat mycket stor uppmärksamhet.

I själva verket har man fått i sina händer en produkt som inte på långt när fyller minimikraven på forskning och som därför saknar värde som underlag för en seriös diskussion.

Detta tycker jag är upprörande. Det är värre än att sälja ruttan potatis som prima. Det märker man åtminstone vid första tuggan och kan spotta ut den.

Vad göra?

Mot denna bakgrund tycker jag att det vore naturligt om Dataeffektutredningen stoppade utredarnas vidare verksamhet och lade de hittillsvarande resultaten på någon lämplig arkivhylla.

Eftersom effekterna av den framtida datoriseringen på antalet anställda i bankerna otvivelaktigt är av stort intresse, hoppas jag att utredningen därefter skaffar några riktiga forskare och ber dem att bli göra en ordentlig undersökning av vad som faktiskt har hänt under 70-talet, forskare som är kompetenta att inte bara omsorgsfullt och med god teknik hantera olika material utan som också har förmåga att formulera hypoteser och frågeställningar på ett exakt och entydigt sätt.

När de väl kommit igång med sitt arbete skulle det sannolikt visa sig att verkligheten är mer komplicerad än man kanske tror, samtidigt som sådan verklig kunskap om utvecklingen kunde ge upphov till många intressanta reflektioner.

På basis av min egen praktiska erfarenhet skulle jag tex tro att man relativt snart kom underfund med att det finns ett intressant samband mellan datorise-

ringen och bankkundernas efterfrågan resp arten av de produkter som bankerna bjuder ut. Man kan lätt inse det om man tänker sig in i vilken effekt på sysselsättningen det skulle ha, om bankerna levererade de tjänster vi idag erbjuder utan tillgång till datamaskiner och alltså istället framställde dem för hand. Det skulle antagligen visa sig att under sådana omständigheter skulle vi bli tvungna att anställa en icke ringa del av Sveriges befolkning.

Det gäller alltså att angripa frågorna från en dynamisk utgångspunkt och inte med det statiska betraktelsesätt, som i realiteten präglar utredningen.

Vad man i första hand kan använda datamaskiner till i bankverksamhet är att hantera stora mängder av standardiserade uppgifter rörande transaktioner och dylikt. Den typen av arbete — insättningar och uttag på bankböcker, utskrivningar av reversformulär, hantering av fondnotor, beräkning av räntor etc, etc — kan man också göra arbetsmätningar på. Sådana mätningar är vi givetvis mycket intresserade av att göra i bankerna så långt det är möjligt, för att vi på så sätt skall få ett bättre underlag för den fortlöpande dialogen med de anställda rörande lämplig dimensionering av personalstyrkan på våra kontor, inom olika avdelningar etc. Inom Handelsbanken anstränger vi oss att mäta så mycket som möjligt. Situationen är emellertid den — säkerligen gäller ungefär detsamma i andra banker — att av den totala männen arbetstimmar som utförs i banken svarar den arbetsmätta delen bara för ca en tredjedel. Resten är sådant som vi inte lyckas mäta. Det rör sig om administration, underhåll och utveckling av dataprogram, utbildning, diskussioner med kunderna, marknadsföring, lösande av skatteproblem etc, etc. Det betyder alltså att två tredjedelar av det arbete som idag utförs i banken är av den arten, att antalet arbetstillfällen foga skulle beröras av en datori-

ering. En helt annan sak är att även när det gäller den här typen av arbete, kan datorisering innebära att vi i bankerna får tillgång till bättre information och därför kan ge kunderna en bättre produkt.

Det här är alltså några exempel på fenomen som jag tror att man skulle finna det intressant att studera ordentligt, om man *verkligt* satte sig ner och fundrade över problemen och samlade in ett ordentligt material. Säkerligen skulle man också hitta mycket annat.